

נאום במעמד קבלת פרס ירושלים לספרות

ג'וליאן בארנס ©

(תרגום: עדו ניצן)

כל זכרונות הילדות – של כל אדם – הם, כמובן, בלתי מהימנים. על פי רוב הם מורכבים מהתכה של רסיסי זכרונות לא-מדויקים, דברים שנאמרו על ידי אחרים ואומצו על ידך, וההשחתה הנגרמת במרוצת השנים כאשר אתה מספר לעצמך שוב ושוב את הסיפורים האהובים עליך. אף על פי כן, הנה גרסתי העדכנית לדברים, כפי שהם התרחשו.

גדלתי בפרברים מחוץ ללונדון, ובגיל 11 התחלתי לנסוע עם אחי למרכז העיר, אל בית-ספרי שעמד על גדת נהר התמזה. אחי ואני היינו ילדים אחראיים וצייתנים. לדעתי היינו דאגנים במידה סבירה, מבלי להיות טראומטיים; שמחים במידה סבירה, מבלי להיות אקסטטיים. לרוב סיפרנו את האמת, עד שגילינו את היצר המיני ואת השלכותיו המזדמנות.

ומי היו מקורות הסמכות עבורנו? ההורים שלנו, המורים שלנו, העיתונים, הרדיו (הטלוויזיה נכנסה מאוחר לביטנו), הכנסייה, פוליטיקאים, ואולי גם כוכבי ספורט. חלק ממייצגי הסמכות הללו היו כאלה יותר בתיאוריה מאשר בעולם המעשה: למשל, הורינו היו אגנוסטים, ומעולם לא השתתפו בטקס שגרתי בכנסייה; כמו רבים אחרים במדינתי, אני משתתף בהטבלות, חתונות ולוויות בלבד. בבית הספר לימדו אותי את כתבי הקודש, אך לא תפסתי אותם כשימיים וכרלוונטיים לחיי יותר מאשר טריגונומטריה, תחום שגם אותו למדתי.

תהליך ההתבגרות כרסם אט-אט תחת אותם מקורות סמכות. הייתי שמח לומר שפיתחתי ספקנות בריאה, אך למעשה כנראה שהייתה זו ציניות פשוטה. מנהלי בית ספר נראו מנותקים מהוויות אנושיות, פוליטיקאים נצלנים וצבועים, עיתונים נשלטים על ידי אג'נדה נסתרת. כל זה התרחש בשנות ה-60, כאשר עליית קרנה של הסאטירה אישרה את תחושת הבטן שלנו שכל מי שניצב מעלינו – אפילו, ואולי במיוחד, הורינו – סיפרו לנו תמיד רק גרסה של האמת, כזו שהתאימה בעיקר להם, לא לנו.

בבית הספר היינו מחוייבים להשתתף בפעילות "כוח הצוערים המשולב" (CCF) – תנועת נוער של משרד הביטחון הבריטי, מה שאמר שפעם בשבוע נאלצתי לנסוע לבית הספר בבגדי חאקי, במגפיים מצוחצחים-לעילא ובכובע בארט מיושר היטב. לימדו אותי תרגילי-סדר וכיצד לירות ברובה. פעם או פעמיים בשנה נסענו לימי שדאות, שבהם צעדנו, ולפעמים זחלנו על הידיים והברכיים דרך הסבך, במטרה לכבוש כביכול גבעה קטנה כלשהי, שהייתה מוגנת לכאורה על ידי אחרים כמותנו. פחדתי מדי פעם, אך רוב הזמן הייתי משועמם. בהפסקת הצהריים עצרנו ואכלנו את הכריכים שלנו.

ואז התרחש דבר מה, שבוודאי קרה באמת בצורה זו או אחרת, אך הפך עם השנים לאחד מרגעי המפתח במיתולוגיה הפרטית שלי. אפוד הקרב שלי הכיל לא רק אוכל, אלא גם עותק של **החטא ועונשו** בהוצאת "פינגוין". כבר התחלתי לקרוא בו, אך הנסיבות שבהן המשכתי לקרוא הפכו את הקריאה לחדה ולמשמעותית יותר. נגלל בפניי סיפור הרצח של משכונאית זקנה ואחותה-למחצה, בידי סטודנט-לשעבר זועם ומרושש, בסנקט-פטרבורג של המאה ה-19. התחלתי להבין שבהשוואה למשחקים המגוחכים בחיילים ולנוחות התפלה והמשעממת של הבית, יצירתו של דוסטויבסקי לא רק שהייתה הרבה יותר מעניינת, אלא שגם האופן שבו הוא ראה את העולם היה הרבה הרבה יותר אמיתי.

היו לכך רמזים מטרימים: בגיל 11 קיבלתי לראשונה מחזה של שייקספיר – **יוליוס קיסר** – ועל אף החשש הראשוני, התברר כי אני יכול להבין לא רק את השפה והעלילה, אלא גם את האופי האנושי והמציאות הפוליטית המתוארים בו. כמובן, לא כל הספרים עבדו כך: חלקם סיפקו עבורי "טיפול

סלידה". קיבלתי את הנובלה **השותף הסודי** של קונראד בגיל הרבה יותר מדי צעיר, מה שהרחיק אותי מקונראד במשך עשורים. אך למעשה קריאה משלבת ניסוי וטעייה (או ניסוי והצלחה) בכל פעם שאנו פותחים ספר. ואותו רגע בסבך הדוקרני, שבו פתחתי את **החטא ועונשו**, נותר בתודעתי כרגע אייקוני בחיי הקריאה והכתיבה שלי – תהיינה העובדות אשר תהיינה.

וכך זה המשיך משם והתעצם ללא הרף. אני מאמין שספרות בדיונית, יותר מכל צורת כתיבה אחרת, מסבירה את החיים ומעשירה אותם. ביולוגיה, כמובן, מעשירה אף היא את החיים; כך גם ביוגרפיה וביו-כימיה, ביו-פיזיקה, ביו-מכניקה וביו-פסיכולוגיה. אך כל מדעי-החיים נכנעים בפני ה"ביו-בדיון".

רומאנים מספרים לנו את האמת הכי אמיתית בנוגע לחיים: מה הם, איך אנו חיים אותם, מה עשויה להיות מטרתם, איך אנו נהנים מהם ומוקירים אותם, איך הם משתבשים ואיך אנו מאבדים אותם. רומאנים מדברים מתוך ואל הדעת, הלב, העיניים, איברי-המין, העור; המודע והתת-מודע. המשמעות של להיות פרט והמשמעות של להיות חלק מחברה. המשמעות של להיות לבד. לבד, ועם זאת בחברה: זוהי העמדה הפרדוקסלית של הקורא – לבד בחברת הכותב המדבר אל השקט שבתודעתך. ואין שום הבדל אם הכותב הזה חי או מת. ספרות הופכת דמויות שמעולם לא התקיימו לממשיות כמו חבריך; היא גורמת לסופרים מתים להופיע בפנינו עכשוויים כקרייני חדשות – רק הרבה יותר מהימנים.

ישנה נטייה מצערת בבריטניה ובמדינות אחרות, במיוחד בארצות הברית, לשאוף להגן על קוראים צעירים ועל תלמידים מלהיות מזועזעים, מלכאוב ואפילו מלהיות מובכים על ידי ספרות בעלת דמיון מפותח. הקורא מוכרח לקבל "אזהרות טריגר" מראש. אך הביטוי הזה מכשיל את עצמו: שוו בנפשיכם שהייתי לבוש שוב במדי החאקי הישנים שנהגתי ללבוש פעם בשבוע, והייתי מעורב כעת במלחמה אמיתית ומצפה שצ'אפ אובי ישלח לי הודעה שזו לשונה: "דרך אגב, אני חושש שהראש שלך נמצא כרגע בטווח הכוונת שלי ואם תרצה בכך אתה יכול לבחור להתכופף לפני שאהרוג אותך". מלחמה אינה נראית כך, החיים אינם נראים כך, וגם לא הספרות. אילו הייתי אני עורך ספרים, והיו מורים לי שאזהרות הטריגר הן כעת חלק ממדיניות החברה, הייתי מדפיס בדיוק את אותה הודעה על כל ספר, משייקספיר, סרוונטס ודוסטויבסקי ועד סבטלנה אלכסייביץ' ואיסמעיל קאדרה: "אזהרות טריגר: ספר זה מכיל אמת".

תודה לכם.